УДК 351.745.7

М. А. Погорецький
доктор юридичних наук, професор,
завідувач кафедри правосуддя
юридичного факультету
заслужений діяч науки і техніки України
*(Київський національний університет
імені Тараса Шевченка, м. Київ)*

ОХОРОНА ДЕР АВНОЇ ТАЄМНИЦІ В ДІЯЛЬНОСТІ ОПЕРАТИВНИХ ПІДРОЗДІЛІВ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ

Однією з головних складових охорони інформації в діяльності оперативних підрозділів є забезпечення режиму секретності. Забезпечення режиму секретності має бути добре налагоджено, організовано та відповідати вимогам до системи захисту державної таємниці.

Державну таємницю законодавець визначив як вид таємної інформації, що охоплює відомості у сфері оборони, економіки, науки і техніки, зовнішніх відносин, державної безпеки та охорони правопорядку, розголошення яких може завдати шкоди національній безпеці України та які визнані у порядку, встановленому законом, державною таємницею і підлягають охороні державою (ст. 1 Закону України «Про державну таємницю). При цьому, зауважимо, що поряд з терміном «державна таємниця» в Законі (у тому ж значенні) вживається також термін «секретна інформація».

Охорона державної таємниці, зазначено у Законі, – це комплекс організаційно-правових, інженерно-технічних, криптографічних та оперативно-розшукових заходів, спрямованих на запобігання розголошенню секретної інформації та втратам її матеріальних носіїв (ст. 1). Термін «захист державної таємниці» законодавець не тлумачить, хоча вживає його у п. «д» ч. 9 ст. 21 (при визначені завдань режимно-секретних органів): «здійснювати перевірки стану й організації роботи з питань захисту державної таємниці і забезпечення режиму секретності». Не вживається в Законі і терміни «захист інформації», «захист секретної інформації». Водночас в Законі використовуються такі поняття: «криптографічний захист секретної інформації» – вид захисту, що реалізується шляхом перетворення інформації з використанням спеціальних даних (ключових даних) з метою приховування (або відновлення) змісту інформації, підтвердження її справжності, цілісності, авторства тощо (ч. 10 ст. 1); технічний захист секретної інформації – вид захисту, спрямований на забезпечення інже-

© Погорецький М. А., 2017

нерно-технічними заходами конфіденційності, цілісності та унеможливлення блокування інформації (ч. 17 ст. 1).

Законодавець визначає та регламентує (ст. 35) окремі види захисту секретної інформації, але не подає його тлумачення в цілому. Тому не зрозуміло як дана категорія співвідноситься з категорією «охорона державної таємниці». Те саме спостерігається у багатьох наукових працях обраного напряму дослідження, автори яких вживають означені терміни, однак при цьому не розкривають їх понять. Аналіз результатів наукових досліджень щодо співвідношення понять «охорона» і «захист» дає підстави для висновку, що охорона – це широке за змістом поняття, яке, серед іншого, охоплює й захист. Тому захист державної таємниці є складовою її охорони. Даний висновок, на наш погляд, підтверджується й законодавчим переліком елементів, що входять до змісту охорони державної таємниці. Так, у ст. 18 «Основні організаційно-правові заходи щодо охорони державної таємниці» Закону України «Про державну таємницю» визначено, що з метою охорони державної таємниці впроваджуються: єдині вимоги до виготовлення, користування, збереження, передачі, транспортування та обліку матеріальних носіїв секретної інформації; дозвільний порядок провадження державними органами, органами місцевого самоврядування, підприємствами, установами та організаціями діяльності, пов'язаної з державною таємницею; обмеження оприлюднення, передачі іншій державі або поширення іншим шляхом секретної інформації; обмеження щодо перебування та діяльності в Україні іноземців, осіб без громадянства та іноземних юридичних осіб, їх доступу до державної таємниці, а також розташування і переміщення об'єктів і технічних засобів, що їм належать; особливості здійснення державними органами їх функцій щодо державних органів, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ і організацій, діяльність яких пов'язана з державною таємницею; режим секретності державних органів, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ і організацій, що провадять діяльність, пов'язану з державною таємницею; спеціальний порядок допуску та доступу громадян до державної таємниці; технічний та криптографічний захисти секретної інформації. Останнім пунктом даної статті законодавець чітко визначив свою позицію щодо захисту інформації як складової охорони державної таємниці.

В ст. 18 Закону України «Про державну таємницю» до системи заходів охорони держаної таємниці законодавець відносить організаційно-правові, інженерно-технічні, криптографічні та оперативно-розшукові.

До організаційно-правових заходів законодавець відносить: єдині вимоги до виготовлення, користування, збереження, передачі, транспортування та обліку матеріальних носіїв секретної інформації; дозвільний порядок провадження державними органами, органами місцевого самоврядування, підприємствами, установами та організаціями діяльності, пов'язаної з державною таємницею; обмеження оприлюднення, передачі іншій державі або поширення іншим шляхом секретної інформації; обмеження щодо перебування та діяльності в Україні іноземців, осіб без громадянства та іноземних юридичних осіб, їх доступу до державної таємниці, а також розташування і переміщення об'єктів і технічних засобів, що їм належать; особливості здійснення державними органами їх функцій щодо державних органів, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ і організацій, діяльність яких пов'язана з державною таємницею; режим секретності державних органів, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ і організацій, що провадять діяльність, пов'язану з державною таємницею; спеціальний порядок допуску та доступу громадян до державної таємниці; технічний та криптографічний захисти секретної інформації (ст. 18).

Аналіз вище наведених норм Закону України «Про державну таємницю» дозволяє виявити низку невідповідностей.

По-перше, у ст. 1 законодавець виокремив заходи технічного та криптографічного захисту секретної інформації, розмежувавши їх з організаційно-правовими. Водночас у ч. 8 ст. 18 законодавець відносить ці види захисту державної таємниці саме до організаційно-правових.

По-друге, на нашу думку, найменування заходів, визначених у ст. 18 Закону як організаційно-правових є недостатньо коректним. Ураховуючи сутність цих заходів, їх доцільно визначити як організаційні (такі, що спрямовані на впорядкування, налагодження системи охорони державної таємниці). Вони дійсно встановлюються за допомогою норм права, але немає необхідності визначати їх як організаційно-правові, через те що усі заходи передбачені законом є правовими. У іншому випадку, враховуючи логіку законодавця, до назви решти, визначених ним заходів, також потрібно додавати правовий компонент («криптографічно-правові», «інженерно-технічно-правові», «оперативно-розшуково-правові»).

По-третє, вимоги, порядок, обмеження, особливості та режим, визначені у ст. 18 Закону України «Про державну таємницю» встановлено Порядком організації та забезпечення режиму секретності в державних органах, органах місцевого самоврядування,

на підприємствах, в установах і організаціях, затвердженим постановою Кабінетів Міністрів України від 18.12.2013 № 939.

Проведений нами аналіз змісту зазначених заходів дає нам підстави для висновку, що за своєю сутністю вони не можуть бути віднесені до інженерно-технічних. Це – організаційні заходи з впорядкування, налагодження, системи технічного захисту інформації. Адже видання нормативно-правових актів; створення підприємств, установ, організацій та їх підрозділів; підготовка, перепідготовка та підвищення кваліфікації кадрів є елементами системи управління в галузі ТЗІ, вони здійснюються соціальними засобами, без використання технічних засобів захисту інформації.

Охорона державної таємниці в діяльності оперативних підрозділів правоохоронних органів є складовою забезпечення конспірації їх діяльності. Така охорона здійснюється за допомогою системи засобів, що встановлюються за допомогою норм права.

Зазначена система має низку вад, зумовлених суперечливістю правового регулювання. Для її вдосконалення необхідно впорядкувати законодавчу класифікацію заходів охорони державної таємниці, виокремивши серед них: організаційні, технічні, криптографічні та заходи з перевірки осіб у зв'язку з наданням допуску державної таємниці.

При цьому, в законі потрібно визначити зміст кожної категорії вказаних заходів, з урахуванням наведених нижче положень.

Організаційними є заходи з встановлення, впорядкування та забезпечення належного функціонування режиму секретності (єдиного порядку забезпечення охорони державної таємниці), які здійснюються шляхом правового регулювання та прийняття й виконання уповноваженими суб'єктами управлінських рішень у сфері охорони державної таємниці.

До інженерно-технічних заходів охорони державної таємниці належать: інженерно-технічні заходи пасивного захисту інформації (оптичне, акустичне, електромагнітне, радіаційне екранування, технічні засоби із захистом, спеціальні засоби захисту інформації в телекомунікаційних мережах тощо), технічні заходи активного захисту інформації (генератори віброакустичного, просторового акустичного та електромагнітного зашумлення, лінійного електромагнітного зашумлення), архітектурно-будівельні заходи; криптографічними заходами охорони державної таємниці є використання систем і засобів перетворення інфор-

мації з використанням спеціальних даних (ключових даних) з метою приховування (або відновлення) змісту інформації, підтвердження її справжності, цілісності, авторства.

Заходи з перевірки осіб у зв'язку з наданням допуску державної таємниці включають:

1. Збирання інформації про осіб, які претендують на надання допуску до державної таємниці, що здійснюється за їх згодою, уповноваженими законом суб'єктами:

а) з офіційних джерел (відповіді органів влади, місцевого самоврядування, підприємств, установ, організацій на запити, оформлені в установленому порядку);

б) із застосуванням прав, передбачених ст. 8 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність»

Оперативно-розшукова справа при цьому не заводиться. Підставною проведення відповідних заходів є звернення громадянина щодо надання допуску до державної таємниці, яке одночасно є його згодою на їх проведення.

2. Аналіз та оцінку зібраної інформації на предмет наявності або відсутності підстав для відмови громадянинові у наданні допуску до державної таємниці.

УДК 343.1

Н. П. Сиза
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри правосуддя
(Київський національний університет імені Тараса Шевченка, м. Київ)

СТРУКТУРНІ ЕЛЕМЕНТИ ФУНКЦІЇ ПРАВОСУДДЯ В КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАД ЕННІ

У статті 124 Конституції України проголошено здійснення правосуддя в Україні виключно судами. Аналогічні положення містяться і у статті 30 Кримінального процесуального кодексу України (КПК), де зазначено про здійснення правосуддя у кримінальному провадженні лише судом. Разом з тим, у статті 22 КПК функцію, яку здійснює суд, названо судовим розглядом, що не узгоджується із положеннями Конституції України та КПК. Більш коректно основний напрям діяльності суду визначати як функцію правосуддя.

Правосуддя як одна з основних кримінально-процесуальних функцій має свої структурні елементи, встановлення яких дає можливість чітко з'ясувати її зміст і межі дії.

© Сиза Н. П., 2017